

In deze rubriek wordt literatuurwetenschappers gevraagd aan te geven welk literair en/of literatuurwetenschappelijk boek studenten gelezen zouden moeten hebben. Daarbij is het wenselijk dat beargumenteerd wordt waarom juist dat werk in hun ogen onmisbaar is voor de literaire of algemene vorming van studenten.

De kracht van gewone taal

Andrea Lion

Als literatuurwetenschapper heb je altijd het probleem dat er nog zoveel (tè veel) is dat je zou moeten lezen. Dat geldt net zo goed voor de beginnende student, als voor de gevorderde onderzoeker en docent. Ooit bekende een literatuurwetenschapper aan de vooravond van zijn pensioen mij dat hij een ‘geheime’ lijst had met ‘verplichte’ literatuur. Geheim, omdat hij liever niet openlijk toegaf dat hij deze – in zijn ogen – verplichte kost voor elke literatuurwetenschapper nog niet had gelezen. Hij hoopte er na zijn pensioen eindelijk de tijd voor te krijgen.

Kortom: er is zoveel dat een literatuurwetenschapper zou moeten lezen, dat het moeilijk is te zeggen welk werk nu écht onontbeerlijk is. Vooral omdat in mijn ogen uiteraard (daarvoor ben ik tenslotte literatuurliefebber) niet slechts de bestaande canon gelezen zou moeten worden. Toch wil ik een boek bespreken dat waarschijnlijk zonder meer canoniek te noemen zou zijn, als er een ‘canon’ van secundaire werken bestond: *How to Do Things with Words* van J.L. Austin.¹ Omdat het naar mijn mening nog steeds de moeite van het lezen meer dan waard is.

J.L. Austin was docent filosofie aan de universiteit van Oxford. Tijdens zijn leven (1911-1960) publiceerde hij weinig. Zijn goede docentschap leverde hem echter grote bewonderaars op, die na zijn leven zorgden voor postume publicatie van colleges en lezingen. Zo werden de William James Lezingen die hij in 1955 aan Harvard gaf in 1962 uitgegeven als *How to Do Things with Words*. De stijl van dergelijke filosofische lezingen wijkt af van modernere theorieën en dat is bij het lezen even wennen. Maar zodra je eenmaal begonnen bent, wordt je door Austin aan het handje meegenomen: stap voor stap wordt het probleem uitgelegd.

Dat probleem betreft de taal en het taalgebruik.² Lange tijd ging men in de filosofie uit van het standpunt dat de functie van de taal was gelegen

---

¹ J.L. Austin, *How to Do Things with Words: The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955* (Second Edition, eds. O. Urmson & M. Sbisà), Oxford: Oxford University Press, 1992 [1962].

² Hierdoor is het betoog vaak ook meer taalkundig dan filosofisch, maar dat komt de leesbaarheid alleen maar ten goede.

DE KRACHT VAN GEWONE TAAL

in het doen van beweringen die slechts of waar of onwaar konden zijn. Alleen deze zogenaamde proposities telden. Maar, zegt Austin, naast dit soort beweringen die iets beschrijven of weergeven en die of waar of onwaar zijn (*constatives*), heb je ook uitspraken waarmee je iets doet, iets teweegbrengt. Dit soort taaluitingen noemt hij *performative sentences*, kortweg: *performatives*. Een voorbeeld hiervan is: “Ik beloof je morgen te bellen.” Een dergelijke uitspraak is niet waar of onwaar: met het uitspreken van de zin maak je een belofte. Toch wil dat niet zeggen dat het uitspreken van een *performative* altijd voldoende is om de actie goed te laten verlopen: er moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan. Zo kun je wel iemand iets beloven, maar als je het niet meende of niemand heeft het gehoord, of niemand heeft het als een belofte opgevat, dan is die belofte ‘leeg’. Een taaldaad kan dus meer of minder geslaagd zijn.

Maar wat zijn nu precies de voorwaarden voor een geslaagde *performative*? Waarin verschilt een *performative* van een gewone bewering? Austin komt, na het overwegen van allerlei grammaticale aspecten, tot de conclusie dat er geen definitieve criteria te geven zijn. Uiteindelijk is alle taal performatief, want ook het beschrijven van de stand van zaken is een taaldaad. Een absoluut onderscheid tussen *constatives* en *performatives* is dus niet te maken. Elke zin kan uiteindelijk beide zijn. Het hangt af van het gebruik. De opmerking: “Het boek is erg dik.” kan een simpele constatering zijn, maar het kan ook een waarschuwing betreffen: “Let op, begint er niet aan, want het kost je te veel tijd.” Austin onderscheidt op basis hiervan verschillende taaldaden: *locutionary acts* (beweringen); *illocutionary acts* (waarschuwingen, beloftes, et cetera: uitspraken die een bepaalde macht hebben); en *perlocutionary acts* (uitspraken gericht op het bereiken van een bepaald doel, zoals overtuigen of afleiden).

Opnieuw geldt hier: elke uitspraak kan een van de drie taaldaden betreffen. Elke taaluiting heeft daarom deze drie aspecten: (semantische) inhoud (*locutie*), aard (*illocutie*) en doel (*perlocutie*). Bij de uitspraak: “Het boek is erg dik.” is de semantische inhoud duidelijk, maar de aard en het doel zijn afhankelijk van wie de uitspraak doet en wanneer. Als een docent een boek opgeeft als huiswerk en dit erbij zegt, kan de *illocutionary force* een waarschuwing zijn die tevens een aansporing inhoudt om er snel aan te beginnen. Het doel is dan dat studenten het boek op tijd uit hebben. Maar dezelfde opmerking kan ook gemaakt worden door een medewerker van een boekhandel op vraag van de klant waarom een bepaald boek dat hij wil bestellen zoveel geld moet kosten. De *illocutionary force* is dan een verklaring of excuus, met het doel de koper aan te zetten het boek toch te kopen. Met andere woorden: de betekenis is afhankelijk van de context.

Het feit dat taalhandelingen voor hun betekenis context gebonden zijn, is een belangrijke conclusie voor de filosofie. Tot dan toe werd er vanuit gegaan dat de intentie van de spreker of de maker van een tekst bepalend was voor de betekenis van de tekst. *How to Do Things with Words* laat overtuigend zien dat alleen de intentie van de spreker of schrijver niet voldoende is om de betekenis vast te leggen. De filosofische theorie van Austin, bekend geworden als de *speech-act* theorie, heeft aan de basis gestaan van de *linguistic turn*. Hoewel de taal altijd al een onderwerp was van filosofische overdenkingen, werd het pas na Austin voor een groot aantal filosofen de basis van alle filosofische problemen. Deze verandering heeft niet alleen de hele filosofie van de twintigste eeuw gekenmerkt, maar heeft vervolgens ook grote invloed gehad in bijna alle sociale wetenschappen. Een van de meest bekende uitwerkingen van de nieuwe taal filosofie is waarschijnlijk het idee dat we slechts door middel van de taal over de werkelijkheid kunnen communiceren en dat de werkelijkheid buiten het medium van de taal onbereikbaar blijft. Dit uitgangspunt werd vooral beroemd door de werken van Derrida.

Met het lezen van Austin wordt duidelijk en inzichtelijk welke belangrijke historische ommezwaai heeft plaatsgevonden in de filosofie. Austin's idee is niet alleen het uitgangspunt geworden van veel moderne literatuurtheorieën, maar ook van veel stromingen binnen de sociale wetenschappen. Daarbij is het zo helder geschreven dat het niet nodig is om dit boek verschillende malen te lezen voor het tot je doordringt. Dat laatste is bepaald een voordeel, wanneer er altijd nog zoveel méér is dat je moet lezen.

Andrea Lion heeft in Leiden Literatuurwetenschap gestudeerd en studeerde in 1998 af op een scriptie over taal en homoseksualiteit in *The Lost Language of Cranes* van David Leavitt. Ze heeft daarna gewerkt bij uitgeverij Meulenhoffen bij de afdeling ICS (voorlichting) van de Universiteit Leiden. In 2000 werd ze bij haar oude opleiding aangenomen als AIO. Haar promotieonderzoek gaat over identiteitsconstructies in de homoseksuele coming-out roman in Amerika en Nederland. Momenteel geeft ze college over Realisme, symbolisme en de historische avant-gardes.